

До разової спеціалізованої ради
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, вул. Графська, 2
Чернігівська область, 16600

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, кандидата філологічних наук,
професора, в.о. завідувача кафедри української та зарубіжної літератур
і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Грицак Наталії Русланівни

на дисертаційну роботу **Сидоренко Юлії Олександрівни**

на тему «**Методика вивчення літературних творів**

**із міфологічними структурами експліцитного типу на уроках української
літератури в 9–11 класах»**,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, зі спеціальності 014 Середня освіта
(за предметними спеціальностями)

Актуальність теми дисертаційної роботи. Для сучасної методики навчання літератури притаманно оновлення науково-методологічного дискурсу, що пов'язано зі зверненням науковців до нових тем для українського науково-методичного простору. Саме такою є дисертаційна робота Юлії Олександрівни, адже репрезентує дослідження однієї із надзвичайно важливих проблем сучасного методологічного та методичного дискурсів у вивченні художніх творів. Здобувачка сфокусувала увагу на колі питань, що є водночас актуальними як у царині літературознавства (міф, міфопоетика, міфотворчіть, міфологізм, експліцитний та імпліцитний міфологізм, міфонім, міфема, міфологема), так і методики навчання літератури (вивчення художньо-міфологічної структури твору, вид літературного аналізу, шлях аналізу, схеми аналізу художнього твору, навчальні досягнення учнів, принципи організації навчальної діяльності). Затвердження Державного стандарту базової середньої освіти України 2020 року зумовлює перегляд і оновлення змісту шкільної програми з української літератури, ґрунтовне переосмислення історико-літературного і методичного наповнення підручників з позиції читача метамодерного світу воєнної і післявоєнної України. У такому контексті має рацію Юлія Олександрівна, стверджуючи, що «особливого значення набуває

формування в здобувачів освіти предметних компетентностей, необхідних для дослідження художнього матеріалу, у якому розкрито риси національного мифомислення» [с. 19]. Набуті учнями вміння і навички сприятимуть глибокому пізнанню етносвідомості і національного характеру українців, осмисленню величного і водночас трагічного минулого України, усвідомленню сили духу і незламності українського народу. Так, дослідження Юлії Сидоренко не обмежується виключно питаннями методичного аспекту, а набуває значно ширшого характеру з виходом у площину формування національної ідентичності юних українців, розумінню власного Я у соціокультурному просторі та значення міжкультурного діалогу. Відтак бачимо вдаль вирішення актуальних науково-методичних питань.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами.

Дисертаційне дослідження Сидоренко Юлії Олександрівни було виконане у рамках комплексної науково-дослідної теми кафедри літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя «Технологія літературного аналізу в середній школі» (реєстраційний номер: 0123U101622), що підтверджує актуальність рецензованої роботи.

3. Наукова новизна одержаних результатів.

Цінним є те, що дисертанткою вперше успішно розроблено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено методичну модель вивчення літературних творів із міфологічними структурами експліцитного типу на уроках української літератури в 9–11 класах. Схвалення заслуговує те, що авторка уточнила понятійно-категоріальний апарат, зокрема конкретизувала змістове наповнення поняття «міфологічні структури експліцитного типу», визначила функціональну роль міфологічних структур у художньому тексті та окреслила їх функціонування у шкільній програмі з української літератури. Вперше увела в науково-методичний обіг поняття концептуально-міфологічний шлях аналізу літературного твору та алгоритм реалізації словесно-міфологічного, сюжетно-міфологічного, образно-міфологічного та комбінованого шляхів аналізу твору.

4. Наукове та практичне значення. До наукових здобутків дисертації, що представлена до захисту, слід віднести обґрунтування вибору загальнодидактичних (природовідповідності, естетизму, наочності, науковості, проблемності), методичних (текстоцентризму, інтертекстуальності) і спеціальних (міфолого-концептуальний, міфолого-генетичний, міфолого-функціональний) принципів організації навчальної діяльності; окреслення перспективних підходів таких, як особистісно орієнтований, компетентнісний, лінгвістичний, компаративний, інтерсуб'єктний, культурологічний; розроблення критеріїв рівнів сформованих умінь учнів аналізувати художні твори з урахування його міфологічної образності (високий, достатній, середній та початковий). Прикладна цінність дисертації Юлії Сидоренко полягає у формуванні навчального контенту, зокрема орієнтованих схем словесно-міфологічного аналізу, сюжетно-міфологічного аналізу, образно-міфологічного аналізу і комбінованого аналізу; пам'яток для читання творів із міфологічними структурами експліцитного типу; різнотипних літературних завдань. До практичної вагомості дисертаційної роботи слід віднести ґрунтовне методичне забезпечення розробленої методики вивчення літературних творів із міфологічними структурами експліцитного типу на уроках української літератури, що представлені авторкою у додатках. Так, Юлія Олександрівна подає таблиці «Літературні твори із міфологічними структурами різного походження», «Літературні твори із міфологічними структурами експліцитного типу (за шкільною програмою з української літератури для 9–11 класів)»; словник термінів, конспекти уроків.

5. Повнота викладення матеріалу дисертації у наукових публікаціях. Заслугує на схвальну оцінку публікаційно-апробаційна діяльність здобувачки. Так, за темою дисертаційного дослідження, яка представлена 8 статтями у наукових фахових виданнях України, 2 – у закордонних виданнях, 6 тезами у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях і 2 статтями, що додатково відображають основні теоретичні та практичні результати. Беззаперечно, що публікаційний доробок Юлії Олександрівни є свідчення розгортання дослідницького пошуку, повноти

презентації власних науково-методичних напрацювань і відповідає «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова КМУ від 12.01.2022 р. № 44).

6. Структура та зміст дисертації, її завершеність та відповідність встановленим вимогам. Текст рецензованої роботи свідчить про вдалу і доцільну структурування, вмотивовану низкою конкретних завдань, що відповідають меті дослідження. Дисертаційне дослідження складається з трьох розділів, висновків до розділів і загальних висновків, списку використаних джерел, переліку умовних позначень, додатків. Повний обсяг дисертації становить 328 сторінок, із них основного тексту 190 сторінок. Робота містить 7 таблиць і 1 рисунок. Назви дисертаційних частин увиразнюють логіку розгортання авторського задуму і концепції: від обґрунтування теоретичних засад вивчення художніх творів із міфологічними структурами експліцитного типу, з'ясування оптимальних психолого-педагогічних умов, висвітлення питання у методичній науці до практичного впровадження розробленої методики на уроках української літератури у 9–11 класах і перевірки її ефективності. Анотації українською та англійською мовою цілком відповідають тексту роботи і відповідають встановленим вимогам.

У вступі реалізовано дослідницько-творчий задум Юлії Олександрівни, що увиразнюється в обґрунтуванні вибору і актуальності дисертаційної теми, завданнях, які спрямовані на досягнення мети, визначенні науково-термінологічного апарату дослідження. Крізь призму філософської, літературознавчої, психолого-педагогічної і методичної методології аргументовано доцільність використання методів, висунуто гіпотезу, визначено наукову новизну і практичне значення, обрано шлях дослідницького пошуку.

У першому розділі дисертації – «Методологічні засади й практичний досвід вивчення творів із міфологічними структурами експліцитного типу на уроках української літератури в 9–11 класах» – Юлія Олександрівна вдало сконцентрувала увагу навколо таких чотирьох питань: розкриття змістового

поняття експліцитного міфологізму у сучасному літературознавстві; аналіз шкільної програми з української літератури задля з'ясування кількості творів із міфологічними структурами експліцитного типу і визначення ключових аспектів використання експліцитно вираженого міфологізму в українській літературі; обґрунтування ефективних психолого-педагогічних передумов процесу організації концептуально-міфологічного аналізу і його чотирьох видів; висвітлення проблеми вивчення художніх творів із міфологічними структурами як об'єкта науково-методичних студій.

Ретельне опрацювання студій із проблеми визначення міфу, дало змогу авторці увиразнити його домінантні ознаки, зокрема фантастичність, сакральність, символічність, ритуалізованість та окреслити спільні та відмінні характеристики між міфом, символом і метафорою. У цій частині дисертації Юлія Олександрівна демонструє належну обізнаність у теоретико-літературному матеріалі. Саме тому у методологічний простір свого дослідження вписує такі поняття, як от «міфопоетика», «міфотворчість», «міфологізм», «міфологізація», «реміфологізація», «деміфологізація». Схвально, що вагомість теоретичного підрозділу пов'язана не лише із залученням літературознавчого категоріального апарату, а передусім із тим, що проблема міфологізму розглядається як один з аспектів творення, а відтак, і вивчення художнього твору. Важливим для подальшого розгортання наукової думки є розмежування здобувачкою понять «експліцитний» і «імпліцитний міфологізм», що слугувало основою для власної конкретизації визначення «міфологічної структури художнього тексту». Погоджуємось з авторкою, що до основних характеристик міфологічних структур експліцитного типу належать номінативність, міфологічний часопростір, фрагменти міфічних оповідей.

Новим у рецензований дисертації є з'ясування обсягу літературного матеріалу творів із міфологічними структурами експліцитного типу у шкільній програмі з української літератури для 9–11 класів. Логічним і продуманим нам виглядає розподіл художніх творів на чотири групи, зокрема твори з міфологічними структурами біблійного походження, твори зі слов'янським складником, твори з синкретичним складником, твори з античним компонентом

(додаток Б і схема 1.1.). Не викликає заперечення думка здобувачки, що домінування того чи іншого компонента у творі може бути репрезентовано на різних структурних рівнях літературного твору, що зумовлено авторською позицією. Послугуючись філософсько-історичним підходом до вивчення літератури, запропонованим Ю. Бондаренком, усі тексти шкільної програми дисертантка слушно розподіляє на такі, де: міф є основою сюжету; міф паралельно влітається в сюжетну канву.

Доречно і фахово Юлія Олександрівна розглядає психолого-педагогічні основи навчання словесно-міфологічного аналізу, сюжетно-міфологічного аналізу, образно-міфологічного аналізу і комбінованого аналізу, зокрема доводить думку, що вирішення проблемних завдань, обговорення дискусійних питань, виконання творчих завдань з оперттям на потребу розвитку абстрактно-логічного і теоретичного мислення, розширення світогляду, схильності до філософствування в учнів 9–11 класів є ефективними у процесі вивчення художніх творів із міфологічними структурами експліцитного типу.

Традиційним для методичних робіт є узагальнення методичних концепцій і аналіз змісту навчально-методичного забезпечення з заявленої проблематики. З цим завданням авторка добре справилась, тому переконливим є висновок, що питання вивчення творів із міфологічними структурами експліцитного типу у навчальній літературі не представлено цілісно і системно. Закономірними є запропоновані рекомендації, а саме авторам програм з української літератури доцільно увести в рубрику «Теорія літератури» поняття «міфологізм», «міфологічні структури», «міфологема»; наповнити зміст шкільних підручників міфологічним коментарем енциклопедичного характеру, завданнями культурологічного характеру, дослідницького спрямування тощо; методистам і вчителям-словесникам впроваджувати комплексний підхід до вивчення творів із міфологічними структурами експліцитного типу.

Вагомим і вартим схвалення видається **другий розділ** дослідження («Навчальна модель вивчення художніх творів із експліцитно вираженим міфологізмом на уроках української літератури в 9 – 11 класах»), де представлена розроблена авторська методика навчання концептуально-

міфологічного аналізу і його видам. Виходячи з логіки наукового пошуку, дослідниця вибудовує цілісну систему оцінювання учнів, яка складається з двох блоків: теоретичного і практичного. Ретельно продумані критерії до кожного рівня (початкового, середнього, достатнього, високого) дійсно дають змогу об'єктивно і повно оцінити навчальні досягнення, увиразнити поетапність і системність формування знань і вмінь учнів.

Розроблена модель вивчення літературних творів із міфологічними структурами експліцитного типу вичерпно показує ефективні методи, прийоми і форми навчання учнів. Використання словесних, наочно-ілюстративних, дослідницько-пошукових методів, індукції і дедукції, аналізу і синтезу, диференційовані навчальні ситуації (аналіз мовного виразу міфологічного змісту, аналіз персонажа міфічного походження, пошук і аналіз жанрових ознак на основі міфологічного компонента твору та інші) засвідчують зорієнтованість дослідниці на прикладне значення дисертації у формуванні вмінь учнів аналізувати художні твори шляхом словесно-міфологічним, сюжетно-міфологічним, образно-міфологічним і комбінованим аналізом. Особливу увагу доцільно сфокусувати на характеристичі обраних загальнодидактичних, методичних і спеціальних принципів.

Беззаперечно, що до науково-методичних здобутків Юлії Олександрівни варто віднести увиразнення сутності видів концептуально-міфологічного аналізу, розроблені схеми і орієнтовні алгоритми аналізу до кожного виду, етапи реалізації цих шляхів аналізу, пам'ятки для читання творів, творчі завдання (оцінювання відгуку літературознавців, дослідженні ритуалів, народних традицій, характеристика контактів образів-персонажів із міфологічною реальністю, складання таблиць і схем, написання творів-роздумів), проблемні питання до твору. Імпонує вміле поєднання глибокого текстуального дослідження з різними формами роботи, що сприяє формуванню широких культурологічних, етнокультурологічних, літературних уявлень в учнів-читачів. Ця частина роботи змістовна, цікава й оригінальна.

У третьому розділі – «Експериментальна методика опрацювання літературних творів із міфологічними структурами експліцитного типу в 9–11

класах» – описано організацію і методику проведення дослідного навчання. Дослідне навчання було побудовано на основі висунутої гіпотези, що «шкільне вивчення художніх творів із міфологічними структурами експліцитного типу стане більш продуктивним, якщо буде застосовано спеціальну систему цілеспрямованої навчальної діяльності для опрацювання художньо-міфологічних структур» [с. 22]. Авторкою продумано програму педагогічного експерименту, обрано експериментальну базу дослідження, підготовлено анкету для вчителів і учнів, опрацьовано отримані результати. Дослідне навчання, що передбачало впровадження і апробацію авторської методики вивчення літературних творів із міфологічними структурами експліцитного типу, отримало позитивну динаміку. Таблиці і рисунки цього розділу підтверджують ефективність розробленої методики.

Висновки до підрозділів і всієї дисертаційної роботи є обґрунтованими і відповідають сформульованим завданням. Додатки доповнюють матеріал дисертації.

7. Ступінь обґрунтованості наукових досліджень. Обґрунтованість теоретичних положень, практичних рекомендацій і загальних висновків підтверджена такими чинниками: вибором методологічного підґрунтя дослідження (студіювання філософських праць про міф Барта, К. Леві-Стросса, О. Потебні, Н. Фрая, К. Юнга та інших; літературознавчих і фольклорно-міфологічних статей В. Войтовича, В. Давидюка, І. Зварича, Я. Поліщука, О. Слоньовської, А. Нямцу та інших; психолого-педагогічних розвідок про психофізіологічні особливості учнів підліткового віку Г. Костюка, О. Матвійчук, М. Папуча, науково-методичних досліджень з проблеми аналізу та інтерпретації художнього твору Ю. Бондаренка, В. Гладишева, Н. Гоголь, Н. Грицак, С. Жили, О. Ісаєвої, Л. Неживої, А. Ситченка, Г. Токмань, Л. Удовиченко, В. Уліщенко та інших); комплексом теоретичних, емпіричних і статистичних методів наукового пошуку; експериментальною базою (заклади середньої освіти Житомирської, Івано-Франківської, Миколаївської, Сумської та Чернігівської областей) та кількістю (575) учасників експериментального навчання; впровадженням авторської методики в навчальний процес названих

закладів середньої освіти, що засвідчують відповідні довідки; статистичними даними діагностики сформованих умінь аналізувати міфологічний компонент літературного твору учнями експериментальних і контрольних класів; апробацією отриманих результатів на 6 міжнародних і 13 всеукраїнських науково-практичних конференціях.

На ступінь обґрунтованості результатів досліджень вказує належна джерельна база, яка представлена нормативними документами (Державний стандарт базової і повної середньої освіти, Закон України «Про освіту», Концепція літературної освіти в 11-річній загальноосвітній школі, Концепція Нової української школи, шкільна програма з української літератури), фундаментальними філософськими, культурологічними, літературознавчими, психолого-педагогічними, методичними працями з проблеми сприйняття і вивчення художнього твору, періодичними фаховими статтями з питань особливостей вивчення літературного твору з міфологічними структурами. Загалом список використаних джерел нараховує 215 позицій, що, безумовно, свідчить про системне і ґрунтовне висвітлення заявленої тематики.

8. Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Дисертаційне дослідження Юлії Олександрівни Сидоренко є важливим поступом у розвитку сучасної методики навчання української літератури. Втім, вважаємо за доцільне сфокусувати увагу на окремих дискусійних моментах, зауваженнях і рекомендаціях.

1. Здобувачкою здійснено огляд підручників з української літератури для учнів 9–11 класів і слушно зроблено висновок, що матеріали підручників «не спрямовані на формування дослідницької уваги до міфологічного компонента текстів» [с. 80]. Однак було б добре, щоб дисертантка простежила тенденцію вивчення художніх творів із міфологічними структурами у шкільних підручниках різних авторських колективів за часи незалежної України (наприклад, у таблиці), що дало б змогу ще більш ґрунтовніше розкрити / виразити методичну потребу оновлення і змісту навчальних книг, і вироблення нових підходів і принципів викладу історико-літературного матеріалу з урахуванням міфологічного компонента творів.

2. У параграфі 2.2. «Концептуальні засади освітнього процесу» дисертантка цілком логічно зазначає, що її методика ґрунтується на низці загальнодидактичних принципах організації навчальної діяльності, до яких належить й принцип наочності. У частині опису цього принципу дослідниця виокремлює відповідні рубрики енциклопедичних словників, хрестоматій, довідників, схеми і таблиці, ілюстрації до творів, картини живопису, фрагменти кінофільмів. Окрім цих традиційних видів наочності рекомендує використовувати також віртуальну наочність, зокрема інтерактивну дошку і мультимедійну презентацію. Разом із тим, варто було б звернути увагу на використання візуалізації, такої як-от: метафоричні схеми, інформаційні плакати, кроссенси, хмари слів та розкрити можливості візуалізації під час вивчення різножанрових творів із міфологічними структурами експліцитного типу.

3. Наукову новизну і методичний інтерес, як ми вже зазначали вище, беззаперечно представляють розроблені схеми і алгоритми вивчення художніх творів шляхом словесно-міфологічного аналізу, сюжетно-міфологічного аналізу, образно-міфологічного аналізу і комбінованого аналізу. На наш погляд, доцільно було більш детально розкрити зв'язок цих новітніх шляхів аналізу літературного творів із традиційними шляхами, саме подієвим, пообразним, словесно-образним, проблемно-тематичний та іншими, а також увиразнити взаємозв'язок концептуально-міфологічного аналізу із такими видами літературного аналізу, як інтертекстуальний, культурологічний, етнокультурологічний, контекстуальний.

Проте висловлені зауваження і пропозиції жодним чином не применшують науково-методичної вагомості представленої дисертаційної роботи.

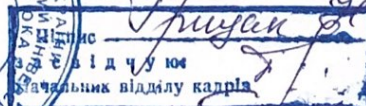
Загальний висновок про відповідність роботи встановленим вимогам. Дисертація Юлії Олександрівни Сидоренко на тему «Методика вивчення літературних творів із міфологічними структурами експліцитного типу на уроках української літератури в 9–11 класах» є самостійним і оригінальним дослідженням, вирізняється глибиною в опрацюванні складного теоретичного матеріалу, науковою новизною й практичною цінністю. Авторка вміло розгортає

дослідницький пошук, дотримуючись академічної доброчесності. Вважаємо, що актуальність, рівень наукової новизни, практичне значення, глибина висновків відповідає вимогам до оформлення дисертацій, що затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 31.05.2019 р. № 759) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 31.03.2022 р. № 341), а її авторка – Юлія Олександрівна Сидоренко заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
кандидат філологічних наук, професор,
в.о.завідувача кафедри української та зарубіжної літератур
і методик їх навчання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Наталія ГРИЦАК

Грицак
Грицак